

Rukopis překladu se nachází v:
Centrální katolická knihovna, Katolická teologická fakulta UK v Praze
pod signaturou: A 411

Články a oběžníky

Prof. dr. Jos. A. JUNGSMANN S. J.

LITURGICKÁ OBNOVA

(LITURGISCHE ERNEUERUNG)

POHLED ZPĚT A DO BUDOUCNA

Liturgické hnutí nebylo **vymyšleno**. Je-li Církev živoucím organismem, pak patří obnovovací hnutí jednoduše k životním procesům, které probíhají spontánně, více nebo méně vědomě a bez formulovaného programu. A jestliže je Církev organismem, který musí tak dlouho trvat, jak dlouho budou žít lidé na této zemi; jestliže nesmí stárnout, jestliže musí zůstat věčně mladou, pak jest nutno, aby tato obnovovací hnutí vždy znovu vycházela z jejího živoucího středu, aby ničila zárodky jejího stárnutí, aby zachovávala Církev v jejím mládí.

Dnes po 50 letech jeho trvání smíme počítat liturgické hnutí k velkým obnovovacím hnutím v dějinách Církve.

Historický pohled zpět

Živý rozmach liturgie v křesťanském starověku

Křesťanská liturgie zůstala ve svých počátcích velmi dlouho živou. Nenastávaly žádné zábrany, když se jevilo nutným přejít od jedné řeči k druhé: od aramejštiny k řečtině, od řečtiny k latině. Zvláště v římské liturgii to trvalo skoro půl tisíciletí, než byly vytvořeny s konečnou platností pevné formy; je známo, že mnohý liturgický text našeho misálu spadá do doby LVA I. P. Artur LANG ukazuje v nedávno vydané studii, jak tento papež pracoval na liturgickém poli. Když měl kázání, končil je (jak to zajisté i dnešní kazatele mnohdy činí) modlitbou, v níž krátce shrnul hlavní myšlenku svého kázání; to znamená: vytvořil oraci, kterou právě tak připravil a napsal jako kázání samé. Takové orace byly však potom sbírány, byly shrnovány do libelli, a z takových libelli vznikl konečně liber sacramentorum a náš misál. Také o některých nástupcích LVA VELKÉHO, o GELASIOVI I. a VIGILIOVI, víme dnes, že složili nové mešní modlitby. A co je příznačné: když se v 6. století v Římě přistoupilo k stanovení mešních modliteb (orací a prefací; kánon je již starší) pro celý rok, nezůstalo při prvním návrhu. V 6. století nevznikl jeden římský sakramentář, nýbrž postupně tři. Po tak zvaném *Leonském*

sakramentáři (který je ovšem spíše soukromou prací) násleoval *Gelasiánský*, a teprve potom ještě sakramentár ŘEHORE VELKÉHO, *Sacramentarium Gregorianum*, který nabyl konečné platnosti.

Podobně teprve v této době byl s konečnou platností stanoven také pořádek liturgických čtení a liturgických zpěvů (naše *proprium*). Teprve doba ŘEHORE VELKÉHO (kolem 600) značí ono období, ve kterém se dostalo římské liturgii pevného, více méně neměnného řádu, ale od té doby byl tento řád chráněn jako svatý; počíná vláda **tradice**. To platí pro Řím samotný a právě tak pro země, kde od té doby byla přejímána římská liturgie. Bylo to zvláště v říši francké PIPPINA a KARLA VELKÉHO, kde se opouštěla stará, značně neuspořádaná galinánská liturgie a přecházelo se k dobře uspořádané římské liturgii. Je až udivující, s jakou věrností byly nyní opisovány a zřejmě také uváděny v praxi římské knihy (sakramentář, antifonář, lekce¹, ordines/.

Najdeme tedy v těchto knihách na četných místech pro celý rok vlastní mše pro římské mučedníky, kteří byli až do té doby v Galii úplně naznámi a o kterých se vlastně nic přesného nevědělo ani v Římě. Jsou to mučedníci, kteří jsou ještě dnes uváděni v našem misálu: Tiburcius, Symforian, Audifax, Eufemie a mnozí jiní. Svědomitě se ponechávali — právě tak jako označení míst shromáždění, která rovněž ještě dnes jsou uváděna nad mešními formuláři postní doby a některých jiných dnů — ačkoliv tato udání římských kostelů pro papežskou bohoslužbu měla vlastně význam jen pro Řím. Byla tedy snaha co nejpřesněji zachovati každé písmeno římské tradice. To nebylo míněno tak, že by se nebylo tu a tam něco připojilo k tomu, co bylo v římských knihách; dokonce se, vědomě nebo nevědomně, dosti mnoho přidalo z vlastní tradice a také mnohé nově vytvořilo. Tak vznikly opět mnohé variace římské liturgie. Ale co bylo obsaženo v římských knihách, bylo svědomitě zachovááno a předáváno ze století do století.

Ustrnutí od Tridentského koncilu

Nový krok v duchu tradice byl učiněn v 16. století. Tu byly také odstraněny odchylky, které se zatím vyskytly, varianty římské liturgie vládnoucí nyní na západě, pokud tyto odchylky neměly již alespoň 200 letou tradici, jako na př. v liturgii dominikánů a premonstrátů. *Římským breviářem* z r. 1568 a *Římským misálem* z r. 1570 byl vytvořen přísně jednotný řád, který byl nyní všeobecně závazný, a který byl pak chráněn také vlastní římskou kongregací, *Sacra Congregatio Rituum*, a jejími dekrety.

Veškeren zájem byl pak zaměřen na to, aby tento řád byl přesně zachováán. Byl to dobrý řád, v duchu Tridentského koncilu, který odstranil mnohá zneužití a nejasnosti. Ale starost o tento řád absorbovala nyní všechny síly; byly sepsány tlusté svazky ke kasuistickému vysvětlení rubrik *misálu* a *breviáře*; GAVANTO a MERATI sepsali nyní svoje kvartové svazky, GAVALIARI vyplnil dokonce pět foliantů svými těžkopádnými komentáři ke všem rubrikám a dekretům, které do té doby vyšly. Je to období rubricistiky. Theodor KLAUSER nazval toto období dějin liturgie **epochou odmlčení**

¹ Lekcionář, nebo epistolář a evangeliář. Pozn. ed.

nebo **rubricistiky**.

V téže době, počínaje 16. stoletím, probouzí se nový zájem, který však opět zabíhá do tradice: **historisování**. Začíná se pátrat po pramenech liturgie, po nejstarších textech; hledá se v nich nejprve odpověď, na námitky reformátorů proti katolickému pojetí Oběti a proti nauce o Eucharistii. Ale potom se probouzí také čistě vědecký zájem, zvláště u benediktinů kláštera St.Maurus, MABILLONA a MARTENA. To byli kolem r. 1700 předchůdci vědy o liturgii, jak se pěstuje zvláště v našem století.

Mělo se nejprve prostě objasnit, jak to vlastně bylo: jak se slavila v křesťanském starověku liturgie a jak v tehdejší liturgii nacházela výraz tatáž víra, kterou Církev vždycky střežila. Byl to týž zájem, který byl také základem výzkumů křesťanské archeologie pátrající po formách výrazu křesťanského života v umění a v uměleckém řemesle křesťanského starověku. Dějiny liturgie a křesťanská archeologie jdou ruku v ruce. A je příznačné, že známý velký lexikon má titul "Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie" Na liturgii se hledí jako na úctyhodný pomník dávno minulých časů, který zasahuje do naší přítomnosti — který musíme s pietou opatrovat a který je vhodným objektem pro učené studie.

Návrat k tradici v 19. století

Tyto historické studie zapůsobily však také na praxi, ale nejprve ve smyslu tradice. To se stalo zvláště zřejmým v období t. zv. **restaure** v 19. století, kdy se po hrůzách francouzské revoluce a po vpádu osvěcenství ve všech oborech církevního života sahalo zase zpět k dávno minulému, opravdu katolickému, i v liturgii. Tehdy byla tradice tak velice zdůrazňována, že z toho vznikla formální herese, **tradicionalismus**, totiž these, že lidský rozum je ve věcech náboženských a náboženského života zcela neschopen, že musíme přejímat všechno slepě z tradice. Nejvýznamnější zástupce liturgických snah v tomto století, opat Prosper GUÉRANGER, byl dlouhou dobu v nejužším spojení s hlavním zástupcem tohoto směru, abbé LAMENNAISEM, až k veřejnému odsouzení Lamennaisova učení. GUÉRANGER i potom pracoval dále ve svém oboru v podobném duchu, pokud to ještě bylo slučitelné s katolickými zásadami. Vedl ve Francii nesmířitelný boj proti všem novotám, proti malým odchylkám od římské liturgie, které zavedla většina francouzských biskupů (mluví se v tomto smyslu o novogalikánské liturgii), a neustal dříve, dokud se konečně (kolem r.1860) nevrátily diecese k čistému římskému ritu — zřeknuvše se všech odchylek a mnohého, co ve Francii bylo obyčejem oprávněným starou tradicí. Vedla toho má GERANGER zásluhu, že i on přispěl k dalšímu rozvoji historických studií. Řeholníci kláštera Solesmes vykonali mnoho během dalších desetiletí ve studiu gaegoriánského chorálu a jeho nejstarších forem ("Paléographie Musicale"). Dal tím podnět k reformě chorálu za PIA X. v Editio Vaticana Knih o chorálu.

A GUÉRANGER se samozřejmě staral o to, aby římská liturgie byla v jeho okruhu vykonávána nejdokonalejším způsobem ve své nejjistší tradiční formě; Solesmes a jeho sesterské kláštery Beuron, Maredsous, Maria-Laach se brzy staly daleko široko slavnými jako místa, kde se pěstuje klasická liturgie. Staly se cílem liturgických poutí umělců

a básníků, ale také širokých kruhů akademických. Mnozí lidé byli teprve nyní upozorněni jaké poklady se skrývají v těchto starých úctyhodných formách; mnozí, jako Joris HUYSMANS nebo Johannes JÖRGENSEN, našli pod dojmem svých liturgických zážitků v opatských chrámech cestu k víře nebo došli nyní po této cestě ke konci. Ale byla to čistá tradice, s uvědomělou snahou dát ožít zase tomu, co bylo před tisíci lety. A byla to v těchto klášterních centrech nutně liturgie bez lidu; bylo to posvátné divadlo. Louis BOUYER napsal proto tvrdé slovo, že GUÉRANGER starořímskou liturgii jen galvanisoval. Že ve své liturgii ztratil kontakt s vlastní dobou, se současnou skutečností. Neboť nemohl ovšem znovu vytvořit svět Cluny, a ještě méně svět kolem Cluny. A BOUYER srovnává činnost v Solesmes s novogotikou architekta Viollet-le-Duca, která, jak dnes jasně vidíme, namohla již také býti žádnou skutečnou gotikou, nýbrž právě jen umělým výtvozem 19. století. Ale bylo to přece nové objevení liturgie, jako také tehdy byly znovu objeveny hodnoty gotiky.

Ve farních kostelích zatím pokračovala stará liturgie, tak jak byla stanovena PIEM V.; méně vznešená a méně bohatá než v benediktinských centrech, ale v podobném duchu nejprísnější věrnosti k tradici. Zde je přítomen lid, ale je pouze němým svědkem toho, co se děje u oltáře. U oltáře se liturgie koná přesně podle rubrik, jak to také bylo samozřejmé, ale také s pocitem, že záleží jen na tom, správně prováděti předepsaný akt, správně jej představovati jako objektivní veličinu, jako Obět Kristovu, provázenou modlitbami Církve, které má kněz pronášeti jménem Církve, totiž celé Církve. Jeví se tu sklon k tomu, vztahovati učení o *opus operatum*, že totiž svátosti působí samy ze sebe, jen když rítus je správně a platně vykonáván, na celou oblast liturgie: Jesliže je liturgie správně konána, pak je všechno potřebné splněno.

Lid je přítomen, ale je pouze přítomen při bohoslužbě, slyší mši a splňuje tak svou nedělní povinnost, tak jako kněz splňuje svoji povinnost. Ví, že na oltáři se děje a něco velice svatého, však je to také zahaleno závojem tajuplnosti, v řeči a v ritu — a setkává se s tím s úctou; ale nemyslí na to, aby hlouběji vnikl do tajemství; nemyslí na to, aby se živil svatými slovy nebo docela si je přivlastnil — nehledě snad k evangeliu, o kterém bylo kázání. Život zbožnosti probíhá po jiných liniích; pro to jsou tu různé pobožnosti. Pro to jsou tu také modlicí knížky, které přece uvádějí do blízkosti liturgických dějů, které take pomáhají k zbožnému přijetí sv. přijímání. Ale samo přijímání se nepocituje jako součást liturgie, jest z ní vyňato a stojí pravidelně mimo mši — tak jsme se tomu jako děti ještě všeobecně učili a domnívali jsme se, že to tak musí být. Neboť tak to byla úctyhodná tradice.

Liturgická obnova v přítomnosti

Vznik liturgického hnutí

Tu vzniká pojednou, zdánlivě zcela náhle, liturgické hnutí. Můžeme dokonce přesně udat místo a dobu. Můžeme totiž pokládat za rozhodující okamžik, v němž vystupuje do popředí tento důležitý zjev našeho století, sjezd katolických spolků Belgie v Mecheln r. 1909, "Congres national des oeuvres catholiques".

Zde se zahleděli zpět na snahy a pokroky v katolickém spolkovém životě, na úspěchy a neúspěchy, na velké námahy a nepatrné výsledky. Na tomto sjezdu mluvil také Dom Lambert BEAUDUIN (+1960) benediktin kláštera Mont César v Lovani. Pronesl slovo, které ostatní zaujalo a které konečně zapálilo: Tolik se namáháme (to byla jeho myšlenka, kterou se již dlouho zabýval), abychom shromáždili ve svých spolkových domech hrstku věrných, získali je pro křesťanský život a vedli je také jednou ke generálnímu společenství, a při tom máme v každé vesnici dům, pro všechny křesťanský lid, naplněný shora dolů svatými tajemstvími a milostmi křesťanství; kde se neděli co neděli všichni scházejí, aby se duchovně obnovili; kde je přítomen kněz, povolán aby učil, žehnal a obětoval, kde jsou přítomni svatí patronové — ochránci, kde se slaví svátky a památné dny radosti a smutku, kde má obec věřících svůj střed a kde je připravena nesmírně bohatá liturgie. Proč to všechno necháváme nevyužité a namáháme se na mnohých jiných cestách?

Tato myšlenka konečně zapálila; a na konci sjezdu bylo tu svaté nadšení, které také ihned přešlo k činu: texty misálu v mateřské řeči mají být všude šířeny; věřící mají být zváni na nešpory a kompletář; kostelní lidový zpěv má být všude zaváděn v duchu PIA X. (Časopis "La vie liturgique" měl v několika málo měsících 70.000 odběratelů). Byl to benediktinský mnich, který vhodil tuto jiskru do shromáždění, benediktinský mnich, který znal bohatství liturgického života z živého podání ve svém klášteře, který v sobě nesl živoucí celou tradici. Ale je příznačné, že tento benediktinský mnich, dříve než vstoupil do kláštera, působil po 4 roky jako kněz v duchovní správě. Tady zažil nesnáze duchovní správy, postupující odkřesťanštění a úpadek mravů, ubohost duší a — na druhé straně — úkaz, že současná duchovní správa spravuje v liturgii mrtvý kapitál, aniž by z něho měla užitek. V Dom BEAUDUINOVI vyslovila po prvé duchovní správa svůj zájem a svůj nárok na liturgii. "Po prvé" není zcela přesně řečeno; neboť to bylo v době svatého papeže PIA X., který již před tím ve dvou bodech spojil liturgii a duchovní správu: v otázce častějšího sv. přijímání (1905) a v otázce kostelního lidového zpěvu (1903). Ale Dom BEAUDUIN požadoval nyní po prvé zájem duchovní správy o liturgii v celé šíři.

Liturgické hnutí nyní začalo. Ovšem jako hnutí zasahující do pastorace a do života farností zůstalo nejprve omezeno na Belgii; pak přišla první světová válka, která tak mnoho zničila. Ale ještě během první světové války začala klíčit setba také v Německu. Maria-Laach se svým mladistvým opatem Ildefonsem HERWEGENEM stává se zde novým střediskem.

Další vývoj liturgického hnutí

Ale nejdříve to byl spíše směr jako v Solesmes: liturgie, včetně gregoriánského chorálu, zde nachází dokonale uskutečnění; dostavují se skupiny akademiků, aby v Maria-Laach slavili svatý týden a velikonoce a aby slyšeli z ust opata Ildefonse HERWEGENA a jeho spolubratři výklad tajemných zvyků. Potom však začíná ještě během války také vědecká práce. V r.1918 vyšel první sešit "Liturgickohistorických pramenů a bádání"; v r. 1921 začala vycházet "Ročenka pro liturgickou vědu". To byly dvě řady

publikací obrovského významu. Tvořily podklad pro všechny další a zvláště také praktické práce. Tehdy začala, kolem velikonoce 1918, také řada "Ecclesia Orans". První svazek v ní byl proslulý programový spis od Romana GUARDINIHO "O duchu liturgie". Ale promlouvalo se v nich, jakož i v dalších svazcích, nejprve jen k akademickým kruhům: akademické mládeži a absolventům vysokých škol; brzy však také k studující mládeži z vyšších škol — byla to také doba hnutí katolické mládeže, které zvláště po první světové válce mocně vzkvétalo. Přineslo svůj mladistvý rozmach, svou touhu po pravém a přirozeném, po krásném a také po svatém. Cítilo ihned svou příbuznost s liturgií. Tak vzniklo skutečně liturgické hnutí, nejprve mezi studující mládeží; ale byla to právě ještě věc vzdělaných lidí. Archeologický a estetický zájem daleko převládal. Zdálo se, že liturgické hnutí zůstane akademickou záležitostí. A již proto se duchovní správa a s ní církevní autorita dívala na nové hnutí spíše s nedůvěrou, pohlíželo se na ně jako na módu, která jako móda v oblékání brzy zase přejde.

Ale toto hnutí, jak víme, nepřešlo. Potřebovalo pouze čas, aby se očistilo, vyvinulo, rozšířilo. Tato akademická fáze byla nutná jako stupeň, právě tak jako klášterní fáze, fáze znovuobjevení, byla nutná jako první stupeň a příprava. Pokračovalo se v poutích do klášterních center, prožívala se tu krása liturgie, Tušilo se něco o hlubším obsahu této zbožnosti — poznávaly se předavším aspoň liturgické texty.

Společné slavení mše sv.

"Církevní misál" od Anselma SCHOTTA, benediktina z kláštera Beuron, došel tehdy, v dvacátých letech, obrovského rozšíření, takže jeho náklad přesáhl milion výtisků. Dnes činí jeho celkový náklad již pět milionů. Tento misál, který obsahuje úplný text římského misálu v němčině, byl znám také již dříve; pocházel z r. 1884. Eucharistická zbožnost byla počátkem našeho století bohatě rozvinuta, důraz se však kladl na svatostánek a na adoraci. Zmiňuji se jen o jednom příznačném zjevu: nenáročná básně "Co vypráví věčné světlo" od konvertitky Corduly PEREGRINY, zemřelé r. 1916, které vyšly po prvé v r. 1885, dosáhly do r. 1922 22 vydání, právě tolika, jako ve stejném časovém rozmezí dosáhl Schottův misál. Ale rozšíření liturgických textů byl přirozeně jen začátek. Brzy se přišlo na to, že pouze tichým spolučením liturgických modliteb současně s knězem se ještě neučinilo všecko; že liturgické modlitby jsou skoro všechny v první osobě množného čísla; že celá liturgie je založena na společenství a na společné slavnosti. Právě hnutí mládeže se svým rysem společenství bylo obzvláště schopno rozumět tomu a nadšeně to přijmouti. Začínají pokusy se společnou mší, *missa dialogata*, jak ji jinak jmenovali. To bylo tehdy něco nového a neslýchaného, R. GUARDINI jednou vyprávěl v přátelském kroužku, že mluvil v prvním roce svého kněžství (to bylo asi kolem r.1910) jednou s jedním přítelem o těchto věcech a řekl: "To bych ještě rád zažil, aby, když řeknu : ‚Dominus vobiscum‘, všichni mi odpověděli: ‚Et cum spiritu tuo‘."

To bylo ještě kolem r. 1921 tak neslýchané, že tehdy jakýsi italský autor napsal článek, jímž se snažil dokázat, že je nedovoleno, aby věřící při tiché mši odpovídali, protože odpovídání bylo Církvi svěřeno výhradně ministrantovi. Věc se tehdy dostala

i před nejvyšší církevní orgán, *kongregaci ritu*. Ta tehdy (1922) vydala dekret, který je charakteristický pro situaci a náladu oněch let. Dekret pravil: aby věřící knězi odpovídali, není sice nedovoleno; ale co samo o sobě je dovoleno, není vždycky užitečno. Naboť těmito odpověďmi by mohli být ostatní rušeni: druzí věřící, kteří to nechtějí, nebo kněží, kteří současně celebrou u druhých oltářů. Proto je lépe zůstat při obvyklé praxi.

Bylo tedy přiznáno, že forma společné mše "sama o sobě" je dovolena. Rozhodnutí nemohlo znít jinak, protože v misálu samém byly přece obsaženy pokyny v tom směru. Společná mše se tedy mohla rozvíjet a brzy nastoupila triumfální cestu a byla konečně také Římem bez výhrad uzána. Americký liturgik, P. Gerald ELLARD, napsal r. 1956 knihu, "The Mass in transition"; v ní pojednává také o dějinách společné mše. Praví o ní, že se narodila a byla pokřtěna severně od Alp, ale v Římě že byla biřmována lehkým políčkem (míní dekret z r.1922); během druhé světové války že však katoličtí němečtí vojáci, kteří byli v Americe v zajetí, všude kam přišli dobývali pro společnou mši vítězství.

Co si tehdy lidé mysleli, co si asi mysleli, když sahalo po misálu Církve, když začínali modlit se mši společně s knězem a společně zpívat kompletář? Chtěli kontakt s tím, co je původní, s tím, co je vlastní křesťanství. Chtěli se osvobodit od sekundárních a periferních forem, od formalismu vnějších úkonů, kterým se již sotva rozumělo. Chtěli uvědomělé křesťanství, křesťanství, jemuž by porozuměli; ne křesťanství bez tajemství, jak je o sto let dříve chtělo mítí osvícenství, ale Křesťanství jednoho a velkého tajemství, jehož silou by mohli být uchopeni, z jehož Krásy by se mohli vnitřně radovat. Chtěli něco z onoho setkání, které zažili učedníci na cestě do Emauz, když s nimi šel tajemný poutník a vykládal jim Písmo, dal jim, nerozumějícím, pochopení pro Boží plán spásy, takže jejich srdce hořelo svatou radostí.

Doufalo se, že tímto způsobem by se mohly křesťanská víra a křesťanský život, přesahující pouze převzatý a dále vykonávaný zvyk, státi osobním vlastnictvím věřících, že se utvoří uprostřed pokračujícího odkřesťanštění mas alespoň nový blok skutečně věřících, lidí budoucnosti, kteří by byli vnitřně upevněni a chráněni proti rozpadnutí toho, co by bylo jinak pouhým zvykem. Bylo nutno si říci: Instituce sama, která po staletí jako pevný kruh držela obce pohromadě a upevňovala je ve víře, již nestačí. Záleží tady zase na osobním rozhodnutí jednotlivce, jako při prvním zvěstování křesťanského poselství.

Ale i společná mše musela prodělat delší očistný proces. Neboť na počátku nebylo žádné měřítko a žádná norma, jak přesněji zařídit spoluúčast a společnou modlitbu věřících, nehledě na pouhé odpovědi. Mnohdy se jednoduše všechno odmodlilo, od stupňových modliteb až k poslednímu evangeliu — slova proměňování nevyjímaje; jednoduše se všechno hlasitě říkalo, buď jeden nebo všichni společně.

Očištění a vyjasnění

Mnohdy došlo i jinak k hloupostem. Zprvu nabylo žádné vedení. Tu bylo pochopitelné, že celé hnutí bylo církevními místy pozorováno s tím větší nedůvěrou a následkem byly nezřídka varování a i zákazy. Ale liturgické hnutí pokračovalo dále;

a očišťování a vyjasňování pozvolna dělaly pokroky. Akademická fáze přechází od konce dvacátých let pomalu v mnohem širší formu hnutí. Zasahuje na různých místech do farností, stává se kvasem obvyklé pastorace, jak to vlastně bylo míněno také již v belgickém hnutí kolem r. 1910. Tím začalo liturgické hnutí uskutečňovat to, oč se od počátku snažilo jako o svůj hlavní úkol: liturgii, která až dotud byla jako drahocenný poklad opatrována pouze klérem a sotva jím samým chápána, otevřít a přinést lidu, aby se tak daly křesťanskému lidu ve všeobecném rozpadávání tradice nové kořeny, pevné držení a nové křesťanské sebevědomí. V obvodu, kde se mluví německy, můžeme označiti hlavně 3 místa, kde tento proces probíhal. Především to byl v Rakousku Pius PARSCH, vedoucí kůru v Klosterneuburgu, který zažil jako polní kurát v první světové válce v Karpatech náboženskou nevědomost a bezmocnost prostého lidu a doufal, že se může nejlépe pomoci návratem k bibli a k liturgii. Začal s malými skupinami a s rozličnými brožurami. Ale pak začal tisknouti mešní texty pro jednotlivé neděle v malých sešitech. V třicátých letech se rozcházely tyto sešitky každou neděli ve statisících do většiny farností a staly se tu základem pro společnou modlitbu mše ve farnostech.

Pius PARSCH se málo staral o pěknou formu. Jeho sešitky byly chudě vybaveny, jeho texty byly často kostrbaté a neuhlazené; ale pronikl mezi lid.

Druhé středisko tvořilo oratorium v Lipsku. Kněží oratoria měli faru ve velkoměstě; a počali rozšiřovat to, co zde sami konali, pomocí tištěných sešitů. Ačkoliv i oni měli před očima prostý lid, dělníky velkoměsta, hleděli mnohem více na formu; snažili se řídit se podle toho, co mohly říci věda a historie o liturgii. A tak dosáhly jejich sešity, zvláště nešpory a kompletář s lidem, brzy velkého uznání a rozšíření.

Třetím místem byl spolek mládeže a mladých mužů v Německu se střediskem v Düsseldorfu, vedený generálním předsedou Ludvíkem WOLKEREM. Tento vysoce nadaný vedoucí mládeže, který dobře uměl nadchnouti masu pracující mládeže, učinil brzy liturgický život vnitřní silou práce mládeže. Jeho červený sešitek "Církevní modlitba", v němž bylo shrnuto všechno podstatné, byl vydán v několika milionech, exemplářů a podporoval tak nejprve také mezi pracující mládeží, pak ale brzy i v četných farnostech sžití s liturgií a liturgickou modlitbu.

Tak se liturgické hnutí šířilo; ve stech a tisících farností se probudil zájem o oživení a využití liturgie. Liturgie, uterá byla dosud pouze věcí tradice, věcí svědomitého vykonávání, stává se záležitostí pastorace, součástí obnovení duchovní správy. Liturgické hnutí se rozšiřuje, ale zároveň i prohlubuje.

Obnovuje se spojení s církevním lidovým zpěvem v mateřské reci. Na německém uzemí je odedávna bohatý poklad kostelních písní a také velké množství mešních zpěvů. Nyní se začínají spojovati se společnou mší. Povstává to, co Pius PARSCH označil jako "Betsingmesse": lid nemá pouze odpovídat a určité modlitby se společně nahlas modlit, ale má především zpívat staré zpěvy, které kdysi byly účastí lidu: *Kyrie*, *Gloria* a tak dále. Pius PARSCH to mohl po prvé provésti ve velkém stylu na velkém Německém katolickém dnu ve Vídni v r. 1933, kde v zámeckém parku v Schönbrunnu statisíce tímto způsobem společně slavili a společně zpívali mši. Od té doby se stala tato "Betsingmesse" v mnoha

tisících farností hlavní formou nedělního slavení mše.

Tehdy také pronikla myšlenka — a to nyní i ve farním životě — že přijímání nemá být jen pobožností pro sebe, nýbrž že přijímání věřících má tvořiti pravidelnou část mše.

Společné přijímání jako obětní hostina shromážděné obce a společné modlitby a zpěv přirozeně značně utvrdily smysl pro společenství v liturgické slavnosti.

Posílení smyslu pro společenství: to je zjev, který lze nyní najíti již v celém křesťanstvu. Tomu se dostává výrazu zvláště zřetelně v novém způsobu stavby kostela. O moderní církevní stavbě můžeme říci, že stále ještě tápá a hledá — ale jedno je již jasné a nemůže být nikým popřeno: moderní církevní stavba usiluje o velkou jednoduchost a jasnost — to je všeobecný rys dnešní architektury — také se již neptá: Jak stavěli staří kostel? ale: Co je kostel a co je oltář? A především: zdůrazňuje zase společenství věřících: proto jednotný, světlý prostor, oltář jako stůl, jako obětní stůl v popředí a posunutý blíže k věřícím, tak aby pohled všech byl na něj soustředěn; postranní oltáře ustupují do pozadí; prostor, uspořádaný k jednomu ústřednímu bodu, takže obec věřících tvoří chór a může společně konat slavnost.

Úkoly a předpoklady liturgické obnovy

Hlásání nauky v liturgii a skrze ni

Liturgické hnutí získalo na hloubce, všude, kde poněkud proniklo. Nejde již o krásné divadlo, ve kterém se s úžasem obdivujeme úctyhodné tradici nebo při kterém se těšíme z děl hudebního umění, jež nám předvádí kostelní kůr, ale jde především o společnou pravou bohoslužbu; o bohoslužbu, při které Církev, tato zde shromážděná Církev, kolem Krista Pána shromážděná a s Ním spojená, oslavuje Boha.

Je důležité — a je to úloha, která i dnes a stále trvá — aby si duchovní sami byli vědomi toho, co správně slavená bohoslužba znamená a může znamenati: že dobrá, živá bohoslužba, které lid v podstatě rozumí a s radostí ji spolu slaví, je současně nejlepším lidovým katechismem, nejlepším cvičením pro křesťanský lid. Dospělí, kteří chodili v mládí na katechismus, musí najíti v nedělní bohoslužbě náboženskou potravu, kterou potřebují. To bylo vždy alespoň do určité míry chápáno, pokud jde o církevní rok: že totiž o největších církevních svátcích musí se lidu oživit hlavní skutečnosti a hlavní témata křesťanského učení; ale je to správné i pro liturgii všeobecně, pro obyčejnou nedělní bohoslužbu.

Můžeme shrnouti podstatné hlavní myšlenky křesťanského učení do tří hesel: Bůh — Kristus — Církev. Ale právě na těchto třech heslech je zřejmo, jak velice nám zde liturgie může pomáhati, abychom křesťanské učení učinili živým.

BŮH: Orientace života na Boha je základní pro křesťanský život — a je dnes tak velice ohrožena; v bohoslužbě, v živě spoluslavené liturgii, je vždy zase znovu získávána a zajišťována: Bůh je zde vzýván, při *Gloria*, při *Sanctus*, především v Oběti jako takové. V soukromé modlitbě zapomínáme tak snadno na tento základní úkol, v liturgii se

naplňuje.

Tato orientace na Boha, začátek a konec všech věcí, je také pro zbožného katolického křesťana velmi důležitá. Jsme dnes totiž dědici četných partikulárních forem zbožnosti v uctívání svatých, ve vzývání nebeských patronů, v modlitbách mystiků, v různých pobožnostech a posvátných aktech: věci, které jsou všechny dobré, které ale mohou být překážkou viděti to nejrozhodnější a poslední a které nezřídka uvádějí v pochybnost velký rys a pravou vážnost náboženství. Liturgie ukazuje vždy znovu jednoduše na poslední a rozhodující, na Boha.

KRISTUS: Je správné, že uctíváme svaté, že uctíváme Marii — ale křesťan, který skutečně je a chce zůstat křesťanem, nesmí zapomenouti: že Kristus je náš Pán a Vykupitel, že všechna milost a všechna naděje není nic jiného než účast na Jeho životě. V liturgii je nám to s největším důrazem uváděno na vědomí: mše je Obět Kristova, kterou smíme slaviti spolu, a modlitba, kterou vysíláme k Bohu, je vždy z novu přinášena skrze, Krista, jediného a vlastního prostředníka — *Per Christum Dominum nostrum*.

A CÍRKEV: To je jeden z nejnaléhavějších úkolů, aby vědomí církevního společenství zase ožilo. Aby se věřícím stalo jasným, že Církev není papež, biskupové a kněží, ale že Církev je především společenstvím věřících, že oni sami jsou Církev — a proto také musí nésti za Církev zodpovědnost. V liturgii se tato skutečnost názorně představuje, zde je prožívána: všichni tvoří jedno společenství s knězem v čele, kněžské společenství s neviditelnou hlavou Ježíšem Kristem, právě Církev. Všichni společně přinášejí Obět, chválí a velebí Boha, přijímají tentýž svatý Chléb se stolu Páně: Ano, to je Církev.

Obnovení pojmu Církvě, zvláště prací tübingských theologů v 19. století, bylo předpokladem pro liturgickou obnovu. Liturgická obnova sama však se ukáže jako neúčinnější cesta k tomu, aby ve vědomí věřících byl obnoven a oživen plný a bohatý pojem Církvě. To je právě pastorální fáze liturgického hnutí, že liturgie je nyní konečně opět chápána jako bohoslužba Církvě, t. j. jako bohoslužba, kterou nejenom nařizuje a řídí Církev (totiž církevní autorita), ale kterou přináší Církev, zde shromážděná Církev

Vedení liturgické obnovy Církvi

Ovšem, aby liturgická obnova dokázala to, co dokázati má, jsou dvě věci nutné: vedení a přizpůsobení. Oboje bylo v posledních desetiletích v jistém stupni již uskutečněno. Pro německé liturgické hnutí mělo rozhodující význam, že v r. 1940 převzali vedení biskupové. Na fuldské biskupské konferenci byli určeni dva biskupové jako referenti pro všechny otázky liturgických obnov. Tito oba biskupové povolali komisi z odborníků, zástupců teorie i praxe, která se schází každý rok dvakrát k vícedenní konferenci a dala se ihned do práce: prvním plodem její práce byly směrnice pro společnou mši. Zde po prvé byla jako základ pro stavbu společné mše dána důležitě t. zv. "Hochamtsregel", to znamená, že při společné mši má se uplatnit struktura mešní slavnosti, která je zřetelná při slavné mši (*missa solemnis*) rozdělením úloh na kněze, lektora, scholu a chor. Tyto směrnice byly ohlášeny a zavedeny skoro ve všech diecesích

Německa, většinou s určitými změnami. Něco podobného se stalo také v Rakousku. Tak byl získán pevný řád pro společnou mši. V novém vydání z r. 1961 dostaly směrnice zlepšenou formulaci.

Směrnice podobného druhu byly vydány v posledních letech biskupy nebo biskupskými konferencemi také v jiných zemích — vykazují určité variace — takže výsledkem účasti lidu bylo něco jako národní liturgie. Jsou to t. zv. direktorie: v Itálii je vydal kardinál LERCARO, francouzská biskupská konference v r. 1956 a v poslední době byly vydány také belgickými a nizozemskými biskupy. Byly pak určitým způsobem ukončeny instrukcí ze 3. září 1958, která byla předepsána pro celou církev *Kongregací ritu*.

Prizpůsobení liturgie

Druhá práce, která byla podniknuta německou liturgickou komisí, se týkala rituálu. Vznikl t. z. *německý rituál*, který byl r. 1950 potvrzen *Kongregací ritu*. Oficiální titul zní: *Collectio rituum ad in star Appendicis Ritualis Romani pro omnibus Germanie dioecibus*. Zde bylo použito vedle vedení biskupy (kteří tuto práci podnítli) ve velkém stylu principu přizpůsobení. Jednou ohledně řeči; při ritu udělování svátostí, které jsou v tomto rituálu obsaženy, byl tento problém zvláště naléhavý. V německém rituálu je používání mateřské řeči připuštěno skoro plně (jen svátostné formule samy jsou latinské). Je tu také řada obsažných přizpůsobení a zlepšení, na př. při pořadí svátostí nemocných. Již nikoliv: zpověď, přijímání, poslední pomazání, (které je přece doplňkem svátosti pokání), ale, jako ve starých dobách: zpověď, poslední pomazání, přijímání.

Bylo přirozeně velmi cenné, že v Německu (a zatím již i jinde) převzali biskupové vedení liturgické obnovy a že konečně v encyklice *Mediator Dei* také Řím promluvil významné slovo souhlasu, Tim je práce sama povzbuzována, snáze se lze vyhnout přehmatům a pošetilostem, které jinak mohly celé hnutí přivést do nedůvěry. Ale vedení může vždy jen podporovat, řídit, povzbuzovat, varovat a konečně provádět, život musí přicházet zdola.

Bylo tomu vždycky tak v historii Církve, velká hnutí v církevních dějinách nevycházela od vedení Církve, ne od biskupů nebo samého Říma: v 10. století reformní hnutí Cluny; nebo v 13. století františkánské obnovovací hnutí; nebo opět v 16. století hnutí katolické reformy, které pak konečně vedlo ke koncilu Tridentskému, Tak je tomu také s liturgickým hnutím, Kvas musí působit z hloubi.

Ve 30. letech prorazila v liturgickém hnutí pastorální myšlenka; ale to byl jen počátek. Bohoslužba nemá být přinášena jen knězem, ale celým lidem Božím pod vedením Kněze, z vroucího srdce, se správným pochopením, ve svaté radosti. Tady zůstává ještě mnoho úkolů nerozřešených. Proto povstaly v jednotlivých zemích pracovní střediska: v Německu Liturgický institut v Trier, ve francii Centre de Pastorale liturgique, v Holandsku je to Genootschap voor Litugiestudie, v Itálii Ústředí katolické akce, v Argentíně je to Sociedad de San Gregorio, která předně myslí na pěstování chorálu, ve Spojených Státech Liturgical Conference, a podobně v jiných zemích.

Z těchto míst vycházejí impulsy nahoru i dolů. Nahoru: nebylo by asi nikdy došlo k vyjádření nejvyššího místa ve prospěch liturgické obnovovací práce, jak je obsaženo v encyklice *Mediator Dei* (1947) a jak bylo vyjádřeno a pastorálně-liturgickém kongresu v Assisi (1956), kdyby nebyly snahy předem na určitých místech koncentrovány, uspořádány a očištěny a kdyby přání a návrhy nebyly odtud předkládány nahoru vhodnou formou. Ještě méně by bylo došlo k tomu, aby liturgická obnova vedla k obnově liturgie, jak jsme to již nyní zažili v počátcích na velikonoční liturgii. Ale z těchto míst musí jít impulsy také opět dolů do širokého okruhu kléru a lidu: impulsy a poznatky a praktické podněty a návrhy. K tomu jsou tu časopisy a rozličné sjezdy, sjezdy, jak jsou zvláště Francouzi rok co rok pořádány, jak jsou také v Americe již obvyklé, a jak se konají, i když méně pravidelně, také v Německu.

Jak jsem již podotkl, zůstávají ještě mnohé úkoly nerozřešeny; mnohé z těchto úkolů lze dosud sotva vidět. U jiných vidíme počátky řešení, jak nabyly nyní v krátkém čase diecesní zpěvníky zcela nového významu. Došlo se k poznatku, že diecesní zpěvník je liturgickou knihou pro lid. V něm musí být obsaženo všechno, co potřebuje katolický křesťan k správné účasti na bohoslužbě: kostelní píseň, správný způsob účasti na latinské bohoslužbě a na společné mši v mateřské řeči, nešpory a večerní pobožnosti, vedení církevním rokem.

Diecesní zpěvníky také prodělaly v posledních desetiletích skoro ve všech diecésích, kde se mluví německy, silný vývoj. Uvědomily si tyto velké úkoly. Zvláštní otázkou je otázka nešporů a večerních pobožností. Vlastně jsou, historicky vzato, nešpory večerní pobožností, kterou konal klérus s lidem, ale nešpory již v ranném středověku poněkud ustrnuly, jako i ostatní liturgie, takže se lidu zdají poněkud cizí, tak na př. čtení z písma sv., které k nim kdysi patřilo, se scvrklo na krátké capitulum. Také zůstalo právě až po naše časy zcela latinské. Tu se jako náhrada za ně v posledních stoletích vytvořily lidové pobožnosti, večerní pobožnosti ve zcela nové formě, které tedy do určité míry představují náhradu za nešpory, které však nevykazují vždy hloubku a sílu, která je jinak liturgii vlastní. Naskytuje se tu otázka, zda nemají být obě tyto věci, nešpory a moderní večerní pobožnost, zase jednou sloučeny. Zda by neměly být nešpory oživeny a večerní pobožnost prohloubena, obohacena, až by obě zase představovaly určitou jednotu: totiž liturgickou večerní slavnost křesťanského lidu.

Nebo: Proč je tomu tak, že my kněží se modlíme dosti obsáhlý, nejvýš obsažný breviář ve staré tradiční formě, a že pro laiky vlastně vůbec nic toho druhu nerní, nechceme-li snad za to pokládati růženec a křížovou cestu? Ale tu se již také vyskytují nové počátky — v různých pokusech lidového breviáře. Ne že by se nyní každý dobrý křesťan musel modlit breviář, ale tak, že alespoň lidé, kteří mají nějaké církevní povolání (kongregace sester), nebo kteří jinak spíše mají čas, mají mít možnost pravé účasti na mimoucharistické modlitbě Církve. Tak existuje v Holandsku *Malý breviář* od P. STALLAERTA (1950), který vyšel již i v jiných; řečech. Ve Francii existují dokonce tři takové pokusy. Rovněž vyšly v posledních deseti letech takové krátké breviáře v Itálii a ve Španělsku. V obvodu, kde se mluví německy, je již od 30-tých let výborné *Officium*

divinum parvum od P. Hildebranda FLEISCHMANN O. S. B., které došlo také velkého rozšíření. Tak jsme dnes svědky mnohostranného růstu, mírového zápasení, ve všech zemích probuzeného snažení, učiniti liturgii skutečně bohoslužbou Církve, to znamená celého křesťanského lidu.

Před několika lety vyšla v Chicagu (r.1954) kniha protestantského pastora E. E. KOENKERA, v níž děje pokus nastíniti dějiny liturgického hnutí v katolické Církvi. Má příznačný titul "The liturgical renaissance in the Roman Catholic Church". Ano, jde o renesanci v katolické Církvi. V průběhu dějin byly již rozličné renesance.; renesance je vždy nové dění ve vztahu k některé významné epoše minulosti. Byla renesance ve vztahu k pohanské antice, v 15. a 16. století. Byla renesance ve vztahu k středověku v romantice 19. století. Dnes je to renesance ve vztahu k hrdinskému období Církve; tradice oné doby a pastorální vedení přítomnosti mají se státi novou jednotou.

Je to zdravé napětí mezi tradicí a pastoračí, z něhož již vzešlo mnoho dobrého a z něhož ještě více dobrého očekáváme s nadějí. Snad to není příliš mnoho řečeno: znovuzrození církevního života.

Máme proto potvrzení z úst nejvyššího pastýře Církve: Ve své řeči k účastníkům pastorálně-liturgického kongresu v Assisi pronesl PIUS XII. pochvalná slova o liturgickém hnutí posledních třiceti let: Vyrostlo do šíře, ale také do hloubky. Účast věřících na liturgii dosáhla rozvoje, který před třiceti lety sotva bylo možno tušiti. Liturgické hnutí se projevilo jako důkaz božské Prozřetelnosti pro naši dobu — jako "vanutí Ducha Svatého jeho Církví".

Tím se dostalo liturgickému hnutí nejvyššího uznání, jaké mohlo očekávat.